

Barbara Brzezicka
ORCID: 0000-0003-3584-0061
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Natalia Pytel
ORCID: 0000-0001-9381-7594
Świetlica Terapeutyczna w Chrzanowie

Funkcjonowanie środowiskowych domów samopomocy w Krakowie w czasie pandemii COVID-19

The functioning of Community Self-help Centres in Cracow during the COVID-19 pandemic

Zasady funkcjonowania środowiskowych domów samopomocy

Jedną z form wsparcia osób z niepełnosprawnościami lub chorobami psychicznymi są usługi świadczone przez środowiskowe domy samopomocy. W Polsce placówki te, nazywane również ośrodkami wsparcia, funkcjonują jako jednostki organizacyjne pomocy społecznej w formie dziennej lub całodobowej opieki. Ich działanie jest oparte na podstawie ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2123.), ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 930 ze zm.) oraz rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2010 r. w sprawie środowiskowych domów samopomocy (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 249). Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej podało w 2016 roku, że w 2015 roku w Polsce funkcjonowało 760 środowiskowych domów samopomocy (Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej [MRPiPS], 2016). Z kolei Najwyższa Izba Kontroli (2019) opublikowała

informację o 809 działających ośrodkach wsparcia w 2018 roku. Można więc zauważyć tendencję rozwoju tej formy wsparcia i ciągłego zapotrzebowania na powstawanie nowych ośrodków. Zgodnie z rozporządzeniem w sprawie środowiskowych domów samopomocy ośrodki te są dzielone na cztery typy zgodnie z przeznaczeniem udzielanej pomocy. Są to domy dla osób z:

- A – przewlekłymi chorobami psychicznymi,
- B – niepełnosprawnością intelektualną,
- C – przewlekłymi zaburzeniami czynności psychicznych oraz
- D – niepełnosprawnościami sprzężonymi lub ze spektrum autyzmu (Dz.U. z 2020 r. poz. 249).

Przepisy dopuszczają także możliwość prowadzeniu domu, który swoją działalnością obejmuje wsparcie więcej niż jednej kategorii osób. Środowiskowy dom samopomocy może oferować usługi w formie dziennej lub całodobowej. Placówka dzienna funkcjonuje 8 godzin dziennie przez minimum 5 dni w tygodniu, z czego zobligowana jest do prowadzenia zajęć z uczestnikami co najmniej przez 6 godzin każdego dnia (Dz.U. z 2020 r. poz. 249). Uczestnicy mają więc możliwość uczestniczenia w zajęciach i treningach od poniedziałku do piątku. Pozostałe dwie godziny to czas na przygotowanie do zajęć, prowadzenie dokumentacji, czynności porządkowe albo czas na dowiezenie uczestników na zajęcia lub do domu, o ile dom zapewnia usługi transportowe. W przypadku domów z opieką całodobową uczestnik nie wraca do swojego domu codziennie po zakończonym treningu, jednak musi zostać mu zapewnione co najmniej 10 godzin w ciągu doby na wypoczynek oraz sen. W art. 5 rozporządzenie reguluje także dokładne limity miejsc dla przyjmowanych podopiecznych. Dla ośrodka, który jest umiejscowiony w jednym budynku, minimalna liczba miejsc to 15, a maksymalna – 60, z kolei dla ośrodka rozmieszczonego w więcej niż jednym budynku maksymalny limit wzrasta do 120 uczestników. Wyjątkiem są domy typu D dla osób ze spektrum autyzmu – tam minimalna liczba miejsc wynosi 5, a w domu dla osób z niepełnosprawnościami sprzężonymi albo ze spektrum autyzmu i niepełnosprawnościami sprzężonymi minimalny limit to 7 (Dz.U. z 2020 r. poz. 249). Aby móc zostać uczestnikiem zajęć prowadzonych w domach, należy przejść procedurę skierowania w najbliższym, odpowiednim ze względu na miejsce zamieszkania ośrodku pomocy społecznej. Do wniosku należy dołączyć zaświadczenie lekarskie, które wyklucza wszelkie przeciwwskazania do uczestnictwa w zajęciach. Procedura skierowania osoby przez ośrodek pomocy społecznej do środowiskowego domu samopomocy jest wykonywana w drodze

decyzji administracyjnej. Przedmiotowe rozporządzenie reguluje również kwestie zatrudnienia pracowników. Kadra pracownicza powinna zostać zatrudniona stosownie do potrzeb uczestników domu danego typu. Wśród wymaganych ukończonych kierunków wykształcenia, wymienionych przez rozporządzenie znajdują się: pracownik socjalny, pedagog, psycholog, instruktor terapii zajęciowej, asystent osoby niepełnosprawnej lub inne kwalifikacje specjalistyczne, na które jest zapotrzebowanie w danym domu (Dz.U. z 2020 r. poz. 249).

Wsparcie i pomoc oferowane w ramach środowiskowych domów samopomocy obejmują treningi samodzielności oraz umiejętności społecznych. Są to działania, które mają na celu poprawienie lub przywrócenie samodzielności życiowej i funkcjonowania w społeczeństwie uczestnika, a także zapobieganie marginalizacji i wykluczeniu społecznemu. Rozporządzenie w sprawie środowiskowych domów samopomocy wskazuje na dziesięć form wsparcia udzielanego w ośrodku. Są to:

- trening związany z funkcjonowaniem w życiu codziennym dotyczący zarządzania budżetem, dbania o higienę oraz wygląd czy naukę gotowania,
- doskonalenie umiejętności interpersonalnych oraz umiejętności rozwiązywania problemów, np. w relacjach rodzinnych, znajomościach, a także w sytuacjach oficjalnych,
- ćwiczenia komunikacji interpersonalnej,
- zarządzanie swoim czasem wolnym i rozwijanie zainteresowań,
- pomoc w formie opieki psychologicznej,
- wsparcie w załatwianiu spraw urzędowych lub towarzyszenie przy wizytach lekarskich i zakupach lekarstw,
- zapewnienie niezbędnej opieki,
- zajęcia ruchowe, sportowe, rekreacyjne,
- wyżywienie w formie posiłków lub produktów do przygotowania posiłków,
- inne formy wsparcia, które pomagają uczestnikowi w podjęciu terapii zajęciowej lub podjęcia zatrudnienia (Dz.U. z 2020 r. poz. 249).

W środowiskowym domu samopomocy dla każdego z uczestników opracowywany i realizowany jest indywidualny plan postępowania wspierająco-aktywizującego dostosowany do potrzeb. Plany te są ewaluowane przez kadrę co najmniej raz na 6 miesięcy. Kontynuacja procesu usamodzielnienia podopiecznego może się realizować z wykorzystaniem innych form wsparcia (Dz.U. z 2020 r. poz. 249).

Środowiskowe domy samopomocy w Krakowie – placówki wsparcia dziennego w czasie pandemii

W Polsce jedną z form systemu zabezpieczenia społecznego są ośrodki wsparcia. Głównym celem ich działania jest zapobieganie marginalizacji, wykluczeniu oraz w miarę możliwości uczestnikowi pomoc w samodzielnym funkcjonowaniu w społeczeństwie. Założone cele są realizowane w formie treningów, np. czynności dnia codziennego, kulinarnych czy funkcjonowania w życiu społecznym.

Zapotrzebowanie na ośrodki wsparcia z roku na rok wzrasta. Spowodowane jest to tym, że grupa osób chętnych do korzystania z usług tego typu placówek wciąż się powiększa. Dzięki temu, że środowiskowych domów samopomocy czy warsztatów terapii zajęciowych jest coraz więcej, osoby z niepełnosprawnością mogą się uczyć, rozwijać, poszerzać swoje zainteresowania oraz zaspokajać podstawowe potrzeby. W Polsce istnieją tzw. białe plamy – powiaty, w których nie funkcjonuje żaden środowiskowy dom samopomocy. Priorytetem działań Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej jest likwidacja tych „plam”. Działania podejmowane w tym kierunku polegają na przeznaczaniu większych środków pieniężnych na finansowanie ŚDS-ów.

Według sprawozdania za 2019 rok w Polsce na dzień 31 grudnia tego roku funkcjonowało 830 środowiskowych domów samopomocy (MRPiPS, 2020). Z danych zawartych w Internetowym Obserwatorze Statystyk Społecznych dostępnym na stronie internetowej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie wynika, że w Małopolsce w 2019 roku było 80 środowiskowych domów samopomocy (Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, 2019). W stolicy województwa małopolskiego, tj. w Krakowie funkcjonowało 13 ŚDS-ów (Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Krakowie [MOPS], 2019). Ze wstępnych danych ze sprawozdania Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej wynika, że na koniec 2020 roku w Polsce funkcjonowało 840 środowiskowych domów samopomocy (Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, 2021). W Krakowie liczba placówek nie zmieniła się w porównaniu do roku 2019 (MOPS, 2020).

W związku z rozpowszechnianiem się na całym świecie wirusa SARS-CoV-2 wiele państw wprowadziło liczne restrykcje w przestrzeni publicznej i społecznej. Instytucje edukacyjne oraz opiekuńcze prowadzące wsparcie dzienne, tj. środowiskowe domy samopomocy, warsztaty terapii zajęciowej czy kluby seniora, zostały zamknięte i wdrożyły system pracy na odległość. W Polsce wprowadzono ograniczenia w przemieszczaniu się (zalecano wyjścia w pilnych potrzebach, tj.

do pracy, na zakupy spożywcze, do apteki), zamknięto parki, lasy, miejsca grupowych spotkań rekreacyjnych (Kosiak, 2020). Pandemia szczególnie dotknęła osoby niepełnosprawne. Konieczność izolacji ograniczyła ich dostęp do usług społecznych, które są niezbędne do codziennego funkcjonowania. W efekcie spowodowało to utrudnienia w prowadzeniu samodzielnego życia (Kocejko, 2021).

Rok 2020 był trudny dla systemu pomocy społecznej. Pandemia koronawirusa wymusiła zmianę dotychczasowego funkcjonowania wszystkich ośrodków wsparcia oraz innych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej. Zaczęto pracować zdalnie, w mniejszych grupach, rotacyjnie. Wykorzystywano alternatywne formy pracy oraz komunikacji. W związku z pojawieniem się wirusa SARS-CoV-2 Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwalił ustawę z dnia 2 marca 2020 roku o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 2095 ze zm.).

Pierwszy przypadek wirusa SARS-CoV-2 w Polsce stwierdzono 4 marca 2020 roku. Był to pacjent z Zielonej Góry w województwie lubuskim (Ministerstwo Zdrowia, 2020a). W stolicy województwa małopolskiego pierwsze zakażenie odnotowano 9 marca 2020 roku (Ministerstwo Zdrowia, 2020b). W związku z pojawieniem się pierwszego przypadku COVID-19 w Polsce, a następnie z codziennym wzrostem liczby nowych zachorowań wojewoda małopolski wydał polecenie o czasowym zawieszeniu działalności ośrodków wsparcia, m.in. klubów integracji społecznej, dziennych domów i klubów seniora, środowiskowych domów samopomocy czy warsztatów terapii zajęciowej.

Pierwsze polecenie (nr 2/2020) zawieszało działalność placówek od dnia 12 marca 2020 roku do dnia 25 marca 2020 roku (polecenie nr 2/2020, 2020). Ze względu na wzrost zachorowań 24 marca 2020 roku przedłużono zamknięcie ośrodków aż do odwołania – polecenie nr 16/2020 (2020). 9 kwietnia 2020 roku placówki wsparcia dziennego swoje funkcjonowanie musiały wstrzymać do 24 kwietnia 2020 roku – zgodnie z poleceniem nr 36/2020 (2020). Decyzją nr 1/2020 (polecenie nr 49/2020) wojewoda przedłużył zawieszenie działalności placówek do 10 maja 2020 roku (decyzja nr 1/2020, 2020). 7 maja 2020 roku na mocy decyzji nr 2/2020 (polecenie nr 52/2020) po raz kolejny wydłużono zamknięcie placówek do 24 maja 2020 roku (decyzja nr 2/2020, 2020). Od 25 maja placówki powróciły do stacjonarnej pracy. Kolejne zamknięcie placówek nastąpiło z początkiem września na podstawie decyzji nr 50/2020 (polecenie nr 124/2020). Wojewoda małopolski polecił prezydentowi Krakowa czasowe zawieszenie działalności na terenie miasta od dnia 2 września 2020 roku do 13 września 2020 roku.

Uzasadniając swoją decyzję tym, iż ma ona na celu ochronę życia i zdrowia ludzi, a aktualna (na tamten czas) sytuacja epidemiczna na terenie Krakowa jest celowa i konieczna (decyzja nr 50/2020, 2020). Od 14 września krakowskie środowiskowe domy samopomocy i inne ośrodki wsparcia powróciły do funkcjonowania zgodnie z zaleceniami Głównego Inspektoratu Sanitarnego aż do 16 października 2020 roku. Decyzją nr 138/2020 (polecenie nr 214/2020) wojewoda małopolski po raz kolejny czasowo zawiesił działalność placówek wsparcia na terenie całego województwa małopolskiego. Zamknięcie ośrodków wsparcia obowiązywało do odwołania decyzją nr 138/2020 (2020). Uchylenie powyższej decyzji nastąpiło 26 listopada 2020 roku – decyzją nr 272/2020 (polecenie nr 348/2020, 2020). Z uwagi na potrzebę zapewnienia dostępu do usług świadczonych ośrodki wsparcia musiały zostać otwarte. Wojewoda małopolski polecił, aby placówki:

- realizowały swoje zadania z wykorzystaniem metod i technik porozumiewania się na odległość oraz w formie alternatywnych sposobów realizacji zajęć prowadzonych poza siedzibą ośrodka lub warsztatu – np. spaceru;
- w dniach i godzinach działalności placówki prowadziły dyżur pracownika, który będzie przeprowadzał indywidualne spotkania z uczestnikami (po wcześniejszym uzgodnieniu terminu);
- w sytuacjach szczególnych, w których jest to konieczne dla zapewnienia niezbędnych świadczeń dla uczestników, po uwzględnieniu sytuacji uczestnika oraz jego rodziny, w uzgodnieniu z osobą kierującą placówką, za zgodą uczestników lub ich opiekunów prawnych, prowadziły zajęcia grupowe dla nie więcej niż pięciu osób przebywających jednocześnie na terenie placówki, realizowane zgodnie z rekomendacjami Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej (decyzja nr 274/2020, 2020).

Decyzją nr 33/2021 (polecenie nr 33/2021) z dnia 18 lutego 2021 roku wojewoda małopolski zwiększył liczbę uczestników przebywających jednocześnie na terenie placówki. W przypadku środowiskowego domu samopomocy mogła ona wynosić maksymalnie 50% liczby miejsc uzgodnionych z wojewodą (decyzja nr 33/2021, 2021).

W związku z zamykaniem ośrodków wsparcia z powodu pandemii Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych [PFRON] uruchomił program „Pomoc osobom niepełnosprawnym poszkodowanym w wyniku żywiołu lub sytuacji kryzysowych wywołanych chorobami zakaźnymi”. Było to wsparcie finansowe, które uzupełniało pomoc wypłacaną przez organy administracji rządowej i samorządowej. Adresatami programu były:

- osoby niepełnosprawne, które posiadały aktualne orzeczenie o stopniu niepełnosprawności,
- dzieci i młodzież z aktualnym orzeczeniem o niepełnosprawności wydanym przed ukończeniem 16 roku życia (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2020),
- samorządy powiatowe i gminne, które w czasie pandemii uruchomiły dodatkowe wsparcie dla osób niepełnosprawnych lub ich otoczenia (np. transport, organizację opieki domowej, zakup środków ochrony; PFRON, 2021).

Osoby niepełnosprawne, dzieci oraz młodzież z aktualnym orzeczeniem o niepełnosprawności mogły wnioskować o pomoc pieniężną w wysokości 500 zł na jedną osobę niepełnosprawną. Wsparcie skierowano do uczestników między innymi ośrodków wsparcia, tj. warsztatów terapii zajęciowej, środowiskowych domów samopomocy, dziennych domów pomocy społecznej.

W okresie pandemii klienci pomocy społecznej wskazywali na nasilenie potrzeb wsparcia finansowego oraz opieki psychologicznej, co jednocześnie stało się wyzwaniem dla instytucji pomocy społecznej (Wojtanowicz i Białas, 2020). Polacy obawiali się o swoje zdrowie oraz zabezpieczenie materialne. Osoby na stanowiskach kierowniczych w ośrodkach wsparcia również poddane zostały sprawdzianowi, bo musiały pogodzić ze sobą bezpieczeństwo pracowników z jak najskuteczniejszą pomocą dla społeczeństwa. Wszelkobośnie panujący lęk i strach utrudniały podejmowanie racjonalnych decyzji (Trębski, 2021).

Czas pandemii koronawirusa był bardzo szczególny dla uczestników ośrodków wsparcia. Z dnia na dzień ich codzienność się zmieniła. Musieli pozostać w swoich domach. Zostały im ograniczone realne kontakty ze znajomymi na poczet alternatywnych spotkań. Niestety nikt nie przewidział, że wirus rozprzestrzeni się na cały świat, nabierze takiej siły i będzie stwarzał aż takie zagrożenie dla życia i zdrowia podopiecznych ośrodków wsparcia oraz ich rodzin. W związku z tym, że osoby z niepełnosprawnością zmagają się z wieloma schorzeniami oraz chorobami współistniejącymi, był to czas, w którym kontakty z innymi ludźmi mogły im zaszkodzić, a nawet doprowadzić do śmierci. Dlatego tak ważne były zamknięcia, ograniczenia w funkcjonowaniu, bo miały za cel zminimalizować ryzyko zakażenia i rozprzestrzenienia wirusa pomiędzy uczestnikami i ich najbliższymi.

Funkcjonowanie środowiskowych domów samopomocy w Krakowie w czasie pandemii SARS-CoV-2

Na zarażenie koronawirusem szczególnie narażone są osoby zmagające się z chorobami przewlekłymi. W związku z ochroną zdrowia podopiecznych ośrodków wsparcia, ich aktywność w społeczeństwie została ograniczona. W głównej mierze dotyczy to uczęszczania do placówek wsparcia.

Aby poznać funkcjonowanie krakowskich środowiskowych domów samopomocy w czasie pandemii wirusa SARS-CoV-2 przeprowadzono badania z kierownikami wyżej wspomnianych ośrodków. Przedmiotem badań było funkcjonowanie środowiskowych domów samopomocy w Krakowie w czasie pandemii SARS-CoV-2. Za cele badań uznano:

- poznanie funkcjonowania placówek w czasie pandemii koronawirusa, tj. zapoznanie się z działaniami mającymi na celu wsparcie podopiecznych podczas zamknięcia placówek oraz alternatywnymi formami działania placówki,
- określenie działań mających na celu ochronę zdrowia podopiecznych oraz pracowników,
- poznanie oceny zaangażowania podopiecznych do alternatywnych form działania,
- poznanie oceny funkcjonowania placówki przez kierownika placówki wsparcia dziennego.

W badaniach posłużono się wywiadem indywidualnym skierowanym do kierowników krakowskich ŚDS-ów. Wywiady przeprowadzono w sposób bezosobowy – utworzono internetowy kwestionariusz wywiadu, który został wysłany 19 maja na adres e-mail każdego z trzynastu krakowskich środowiskowych domów samopomocy. Na zwrot odpowiedzi czekano dwa tygodnie. W badaniach wzięły udział cztery placówki.

Pandemia wirusa SARS-CoV-2 postawiła kierowników oraz pozostałych pracowników środowiskowych domów samopomocy przed nie lada wyzwaniem. Musieli oni z dnia na dzień zmienić sposób pracy. W czasie zamknięcia ośrodki wsparcia miały obowiązek wspierać swoich podopiecznych w alternatywnych formach. Pracownicy środowiskowych domów samopomocy wykorzystywali różne metody i techniki porozumiewania się na odległość. Uczestnikami ŚDS-ów są osoby starsze i niepełnosprawne. Nie każdy podopieczny potrafi korzystać z mediów – telefonu, komputera czy laptopa, a także nie zawsze ma dostęp do Internetu. Pracownicy musieli znaleźć tzw. złoty środek, aby dotrzeć do każdego

uczestnika oraz objąć go należytą opieką. Wśród alternatywnych form prowadzenia zajęć oraz kontaktu z uczestnikami były rozmowy telefoniczne terapeutów z podopiecznymi. Podczas tych rozmów terapeuci starali się wesprzeć i zachęcić podopiecznych do podejmowania aktywności w domu. Proponowali sposób spędzania czasu wolnego, sugerowali zadania do wykonania. Inną metodą alternatywnej komunikacji były wideorozmowy pomiędzy pracownikami a podopiecznymi. Stanowiły one idealną okazję do tego, aby wspólnie porozmawiać, zobaczyć się wirtualnie oraz przeprowadzić zajęcia online. Ośrodki, które posiadały konta na portalach społecznościowych, udostępniały zdjęcia podopiecznych (za ich zgodą), aby uczestnicy mogli zobaczyć, co robią ich znajomi w czasie zamknięcia bądź izolacji. Dodatkowo otwierały ogólnodostępne grupy na portalu społecznościowym Facebook i tam zamieszczały materiały dydaktyczne, edukacyjne, rozrywkowe dla swoich podopiecznych. Terapeuci przygotowywali również zestawy zadań i dowozili osobiście podopiecznym. W miarę możliwości udostępniano zasoby ośrodka – tj. puzzle, gry planszowe, pomoce dydaktyczne. Aby zaktywizować uczestników w domu, organizowano konkursy z nagrodami. Placówki zapewniające wyżywienie dodatkowo dostarczały ciepłe posiłki podopiecznym.

W przypadku seniorów korzystających z usług środowiskowych domów samopomocy alternatywną formą prowadzenia zajęć były rozmowy telefoniczne, spotkania na odległość – przez okno, balkon, bramkę. Część ośrodków wsparcia pomagała w zakupach, umawianiu wizyt lekarskich czy dowozie na szczepienia. Osoby z niepełnosprawnością nieposiadające umiejętności obsługi telefonu czy laptopa, korzystały z pomocy swoich bliskich – rodziców, rodzeństwa. Stan zdrowia oraz aktywności podejmowane w domu przez uczestników z barierą komunikacyjną wynikającą z niepełnosprawności były monitorowane za pośrednictwem opiekunów. To z nimi prowadzone były rozmowy telefoniczne. Opieką objęto również rodziny podopiecznych. Mogli oni skorzystać z poradnictwa psychologa. Gdy sytuacja w kraju się uspokoiła, umożliwiono zajęcia indywidualne, np. spacerów, podczas gdy rodzina mogła załatwić swoje sprawy prywatne.

Pracownicy środowiskowych domów samopomocy zostali przeszkoleni pod kątem reżimu sanitarnego – dezynfekcja powierzchni, wietrzenie pomieszczeń, używanie środków ochrony osobistej, tj. rękawiczek, masek, fartuchów ochronnych. Zaczęto pracować rotacyjnie bądź zdalnie. Czas ograniczenia funkcjonowania ośrodków wsparcia spowodował, że pracownicy brali udział w wielu szkoleniach, aby podnieść swoją wiedzę i kompetencje. W celu ochrony zdrowia podopiecznych łączono ich w stałe grupy, często dezynfekowano stoły, klamki, meble, kranie i inne powierzchnie wspólne. Ze względu na ograniczenie terapii

kulinarnej jeden ośrodek zakupił catering dla swoich podopiecznych, pozostałe gotowały same.

Zaangażowanie uczestników krakowskich środowiskowych domów samopomocy jest zależne od ich rodzaju niepełnosprawności i wieku. Osoby starsze z zaburzeniami poznawczymi (choroba Alzheimera, demencja) nie obsługiwały mediów, tj. telefonów, laptopów, tabletek, do komunikacji na odległość. Zdarzały się przypadki, że pracownicy deklarowali nawet brak możliwości pracy zdalnej z bliskimi osób starszych. W przypadku osób starszych głównym celem wsparcia w czasie zamknięcia było docieranie do ich miejsca zamieszkania i przeprowadzanie rozmów na odległość. Osoby niepełnosprawne intelektualnie chętniej angażowały się w zajęcia zdalne czy wideorozmowy. Szybko wykonywały przekazywane im zadania. Wielu podopiecznych miało wsparcie swoich bliskich – rodziców, brata, siostry przy rozmowach internetowych czy telefonicznych. Chętnie także brały udział w konkursach organizowanych przez placówki.

Okres pandemii bardzo utrudnił funkcjonowanie każdej placówki. Był to trudny czas dla pracowników, a jeszcze trudniejszy dla podopiecznych. Ideą pracy środowiskowego domu samopomocy jest prowadzenie stałych, codziennych treningów, które będą podtrzymywać samodzielne funkcjonowanie oraz odciążać opiekunów w opiece (Trębski i Młyński, 2022). Kierownicy deklarują, że sytuacja pandemiczna w kraju zaburzyła funkcjonowanie uczestników. Pomimo różnych sposobów realizacji treningów – praca na odległość nie sprzyja osiągnięciu celów terapeutycznych. Zauważają, że najbardziej efektywne są działania stacjonarne odbywające się w placówce. Pandemia spowodowała również liczne braki kadrowe, zmianę rytmu dnia oraz wyuczonych schematów życia. Z perspektywy czasu kierownicy dostrzegają, gdzie popełnili błędy, i w przypadku ewentualnego powrotu pandemii wiedzą, jak organizować pracę na przyszłość, co trzeba zmienić i nad czym popracować.

Czas pandemii był trudny dla każdego człowieka. Przez ciągłe zamknięcia, ograniczenia w funkcjonowaniu stan fizyczny i psychiczny podopiecznych ośrodków wsparcia się pogorszył. Pomimo zapewniania stałej terapii i realizacji wyznaczonych celów u wielu z nich można zauważyć regres w funkcjonowaniu (Trębski i Młyński, 2022). Brak systematyczności spowodował problemy m.in.: natury poznawczej – rozkojarzenie, brak koncentracji, dezorientowanie, czy dotyczące sprawności fizycznej – otyłość, mniejsza wydolność płuc, słabsza kondycja.

Zakończenie

Podsumowując, pandemia COVID-19 znacznie utrudniła funkcjonowanie wybranych, krakowskich środowiskowych domów samopomocy. Prowadzenie codziennych zajęć w dotychczasowej formie zostało z dnia na dzień całkowicie zawieszono z zaleceniem aktywności w formule zdalnej. Pracownicy podejmowali szereg działań aktywizujących w różnych formach, jak rozmowy telefoniczne, zajęcia z wykorzystaniem wideorozmowy online, czy też dowozili podopiecznym przygotowane zadania lub materiały dydaktyczne ośrodka. Problemem był brak możliwości technicznego uczestniczenia w zajęciach zdalnych niektórych z podopiecznych, co całkowicie wykluczyło ich z procesu aktywizacji. Zaburzony został także podstawowy cel działania domów, czyli zapewnianie treningów prowadzących do poprawy funkcjonowania lub pełnej samodzielności osoby. Pomimo starań pracowników placówek kierownicy przyznają, że działania na odległość nie pozwalają na osiągnięcie celów terapeutycznych i pandemia znacznie zaburzyła codzienne funkcjonowanie uczestników.

Streszczenie: Niniejszy artykuł podejmuje temat funkcjonowania wybranych środowiskowych domów samopomocy w Krakowie w czasie pandemii COVID-19. Scharakteryzowano przepisy i regulacje prawne dotyczące działania ośrodków z wyszczególnieniem placówek na terenie Krakowa. Opisano rozporządzenia oraz zmiany w funkcjonowaniu placówek powstałe na skutek pandemii koronawirusa. W artykule przedstawiono także wyniki badań dotyczących wyzwań w funkcjonowaniu wybranych środowiskowych domów samopomocy w Krakowie w czasie pandemii SARS-CoV-2 w Polsce.

Słowa kluczowe: środowiskowy dom samopomocy, pandemia, niepełnosprawność

Abstract: This article discusses the functioning of selected community self-help centres in Krakow during the COVID-19 pandemic. The rules and legal regulations concerning the operation of centres were characterized, with the specification of centres in Cracow. Article describes also regulations and changes in the functioning of institutions resulting from the coronavirus pandemic. The following publication presents the results of a study on the challenges in the functioning of selected community self-help centres in Krakow during the SARS-CoV-2 pandemic in Poland.

Keywords: community self-hep centres, pandemic, disability

Bibliografia

- Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych. (29 kwietnia 2021). *45 mln zł na rozwój sieci ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi*. <http://niepelnosprawni.gov.pl/index.php?c=article&id=1216&>
- Decyzja nr 1/2020 (polecenie nr 49/2020) Wojewody Małopolskiego. (23 kwietnia 2020). <https://www.malopolska.uw.gov.pl/Docs/POLECENIE%20WOJEWODY%20MA%C5%81OPOLSKIEGO%20DECYZJA%20NR%201.pdf>
- Decyzja nr 2/2020 (polecenie nr 52/2020) Wojewody Małopolskiego. (7 maja 2020). <https://www.malopolska.uw.gov.pl/Docs/POLECENIE%20%20WOJEWODY%20MA%C5%81OPOLSKIEGO%20NR%2052.pdf>
- Decyzja nr 50/2020 (polecenie nr 124/2020) Wojewody Małopolskiego. (31 sierpnia 2020). <https://muw.pl/Docs/Decyzja%20Nr%2050%202020%20polecenie%20>

- Nr%20124%202020%20czasowe%20zawieszenie%20dzialalnosci%20osrod
kow%20wsparcia%20w%20Krakowie.pdf
- Decyzja nr 138/2020 (polecenie nr 214/2020) Wojewody Małopolskiego. (14 października 2020). [https://www.malopolska.uw.gov.pl/Docs/DECYZJA%20Nr%20138%202020%20\(POLECENIE%20NR%20214%202020\)%20o%20czasowym%20za%20wieszeniu%20dzia%C5%82alno%C5%9Bci%20plac%C3%B3wek%20z%20ca%C5%82ego%20terenu%20wojew%C3%B3dztwa%20ma%C5%82opolskiego.pdf](https://www.malopolska.uw.gov.pl/Docs/DECYZJA%20Nr%20138%202020%20(POLECENIE%20NR%20214%202020)%20o%20czasowym%20za%20wieszeniu%20dzia%C5%82alno%C5%9Bci%20plac%C3%B3wek%20z%20ca%C5%82ego%20terenu%20wojew%C3%B3dztwa%20ma%C5%82opolskiego.pdf)
- Decyzja nr 272/2020 (polecenie nr 348/2020) Wojewody Małopolskiego. (26 listopada 2020). <https://www.malopolska.uw.gov.pl/Docs/Decyzja%20272%202020,%20polecenie%20348%202020%20uchylaj%C4%85ce%20polecenie%20ws.%20plac%C3%B3wek%20dziennego%20pobytu.pdf>
- Decyzja nr 274/2020 (polecenie nr 350/2020) Wojewody Małopolskiego. (26 listopada 2020). <https://www.malopolska.uw.gov.pl/Docs/Decyzja%20274%202020,%20polecenie%20350%202020%20dot.%20dzia%C5%82alno%C5%9Bci%20C5%9ADS%20i%20WTZ.pdf>
- Decyzja nr 33/2021 (polecenie nr 33/2021) Wojewody Małopolskiego. (18 lutego 2021). <https://bip.malopolska.pl/Download/get/id,2572378.html>
- Kocejko, M. (2021). Sytuacja dzieci z niepełnosprawnościami w czasie pandemii COVID-19 – analiza intersekcyjna. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 20(2), 76–91.
- Kosiak, P. (2020). *Sytuacja polskiej rodziny w dobie pandemii koronawirusa*. W: N. G. Piłkuła, M. Grewiński, E. Zdebska i W. Glac (red.), *Wybrane krajowe i międzynarodowe aspekty polityki społecznej w czasie pandemii koronawirusa* (s. 15–27). Wydawnictwo «scriptum».
- Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Krakowie. (2019). *Sprawozdanie z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Krakowie za rok 2019*. Pobrane 24 maja 2021 z: <https://mops.krakow.pl/zalacznik/358016>
- Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Krakowie (2020), *Sprawozdanie z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Krakowie za rok 2020*. Pobrane 24 maja 2021 z: <https://mops.krakow.pl/zalacznik/384575>
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. (30 grudnia 2016). *Środowiskowe domy samopomocy – informator*. <https://www.gov.pl/web/rodzina/srodowisko-we-domy-samopomocy-informator>
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. (17 lipca 2020). *Sprawozdanie o placówkach zapewniających całodobową opiekę i wsparcie za I–XII 2019*. <https://www.gov.pl/attachment/2372e09e-8347-4f42-8dac-9f43c8b2573d>
- Ministerstwo Zdrowia. (4 marca 2020a). *Pierwszy przypadek koronawirusa w Polsce*. <https://www.gov.pl/web/zdrowie/pierwszy-przypadek-koronawirusa-w-polsce>
- Ministerstwo Zdrowia. (9 marca 2020b). *Pięć nowych potwierdzonych przypadków koronawirusa*. <https://www.gov.pl/web/zdrowie/piec-nowych-potwierdzonych-przypadkow-koronawirusa>

- Najwyższa Izba Kontroli. (28 października 2019). *Pomoc państwa dla osób z zaburzeniami psychicznymi*. <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/pomoc-panstwa-dla-osob-z-zaburzeniami-psychicznymi.html>
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. (2 kwietnia 2020). *Pomoc PFRON dla osób niepełnosprawnych w związku z epidemią koronawirusa*. <https://www.pfron.org.pl/aktualnosci/szczegoly-aktualnosci/news/pomoc-pfron-dla-osob-niepelnosprawnych-w-zwiazku-z-epidemia-koronawirusa>
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. (1 kwietnia 2021). *PFRON uruchomił realizację Modułu IV programu „Pomoc osobom niepełnosprawnym poszkodowanym w wyniku żywiołu lub sytuacji kryzysowych wywołanych chorobami zakaźnymi” w 2021 roku*. <https://www.pfron.org.pl/aktualnosci/szczegoly-aktualnosci/news/pfron-uruchomil-realizacje-modulu-iv-programu-pomoc-osobom-niepelnosprawnym-poszkodowanym-w-Polecenie%20nr%202/2020%20Wojewody%20Małopolskiego>. (11 marca 2020). <https://www.malopolska.uw.gov.pl/Docs/Polecenie%202.2020.pdf>
- Polecenie nr 16/2020 Wojewody Małopolskiego. (24 marca 2020). https://www.malopolska.uw.gov.pl/Docs/polecenie%20Nr%2016_2020%20WM%20z%2024.03.2020.pdf
- Polecenie nr 36/2020 Wojewody Małopolskiego. (9 kwietnia 2020). https://www.malopolska.uw.gov.pl/Docs/polecenie%20nr%2036_2020-2.pdf
- Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie. (2019). *Internetowy Obserwator Statystyk Społecznych*. Pobrane 24 maja 2021 z: <http://obserwator.rops.krakow.pl/trendanalysis>
- Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2010 r. w sprawie środowiskowych domów samopomocy (t.j. Dz.U. 2020 poz. 249).
- Trębski, K. (2021). The benefits of online counselling in dealing with the psychological consequences of the COVID-19 pandemic relevant for the post-COVID era. *Acta Missiologica*, 15(1), s. 91–103.
- Trębski, K., Młyński, J. (2022). Counseling as a means of providing safe social support during the COVID-19 pandemic. *Fides et Ratio*, 49(1), 204–208. <https://doi.org/10.34766/fetr.v49i1.1045>
- Wojtanowicz, K., Białas, A. (2020). Pomoc społeczna w obliczu kryzysu wywołanego pandemią. *Praca Socjalna*, 35(2), 54–71. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.1488>